

TRISTOTA OBLJETNICA JURJA KRIŽANIĆA

Ivan GOLUB, Zagreb

Svoj izvještaj „Znanstveni spomeni o 300. obljetnici smrti Jurja Križanića” u *Croatica Christiana Periodica* (7 /1983/ br. 12, str. 133–136) zaključio sam: „Predstoje i drugi znanstveni spomeni o Križaniću u ovoj (1983) i u slijedećoj godini: u domovini, Sjedinjenim Državama i u Rimu.” O tim i drugim spomenima želim ovdje dati podrobno izvješće.

SPOMEN-PLOČA NA ŽUPNOJ CRKVI U OZLJU

Juraj Križanić je kraj između Ozlja, Ribnika i Dubovca (Karlovac) smatrao svojim zavičajem. U jednoj onovremenoj listini je upisan kao „Juraj Križanić Hrvat iz Ozlja – Georgius Krisanich Croata Ozalliensis”. Zbog toga su mjesni župnik Josip Jakovčić, bivši živući ozaljski župnici Nikola Stojanović, Lovro Cindori, Josip Mrzljak i Martin Mezak zajedno sa župljanima župe Ozalj odlučili postaviti na župnoj crkvi sv. Vida u Ozlju spomen-ploču o 300. obljetnici smrti Jurja Križanića. Svečani čin otkrivanja ploče obavljen je 3. rujna 1983, u subotu podvečer.

Otkrivanju spomen-ploče pribivali su Ozljani, sadanji i nekadanji župnici Ozlja koji su skupa sa župljanima darovali ploču, a također predsjednik općine Ozalj, potpredsjednik općine Martin Vajdić, profesor povijesti, založeni štovalac Jurja Križanića, i drugi predstavnici vlasti i kulture Ozlja. Došao je i jedan autobus gostiju iz Zagreba (iz župe sv. Terezije), od radnika do sveučilišnih profesora. S Katoličkog bogoslovnog fakulteta bili su dr. Matija Berljak, dr. Ivan Golub i dr. Aldo Starić. Prisustvovao je i dr. Ivo Banac s Yale sveučilišta u SAD-u.

Najprije je ozaljski župnik Josip Jakovčić, čijem se zalaganju poglavito duguje ovaj spomenik, pozdravio prisutne i u nekoliko riječi prikazao kako je i zašto došlo do postavljanja spomen-ploče na ozaljskoj crkvi. Zatim je pozvao Ivana Goluba da progovori o samom Križaniću i otkrije spomen-ploču. „Kad je ovim brdima” – govorio je Golub – „Juraj Križanić trčao kao dječak, kao toliki drugi dječaci, da li je itko postavio pitanje: 'Što će biti od ovoga djeteta?' Ne znamo da li je pitanje postavljeno, ali znamo da je dan odgovor: odgovor na to što je postalo od toga djeteta ispisuju brojne rasprave pisane o Jurju, ispisuju oni što u Zagrebu, u palači Jugoslavenske akademije znanosti

i umjetnosti, već treći dan raspravljaju o Križaniću, oni što će sutra o Križaniću razgovarati u Kijevu i prekosutra u New Yorku.” Ispriповјeđivši Križanićev životni put, koji su prisutni pomno pratili, Ivan Golub je zaključio: „F knigi (Bibliji) piše da je Bog čoveka od zemle napravil. Je, ali od one zemle na kojoj se čovek rodi. I Križanić je od ove zemle tu napravlen. O tome govori njegov zavičajni jezik, njegova briga za domovinu, iz koje je otišao ne da pobjegne iz nevolja nego da im nađe lijeka. O tome govori i zapis što ga je stavio u uvod svoje Gramatike 1665. godine u Tobolsku u dalekoj Sibiriji, a koji je uklesan u ovu ploču što ćemo je sada otkriti. Križanić je od ove zemlje. A kako je izgledala Križanićeva smrt prije 300 godina, ne znamo, ali jedna ukrajinska spisateljica, Varvara Čeredničenko, u svom romanu „Fastiv-Kronika” ovako predočuje Križanićeve posljednje trenutke: 'Križanić, suh kao moći kakvog sveca, bez zubi, usne utonule tako da brada gotovo dodiruje oštri nos, umirući Križanić doziva pukovnika ukrajinske vojske što je pritekla u pomoć Beču opsjednutom od Turaka i veli mu nek mu raskopča košulju, nek otvori kesicu što mu visi o vratu; u kesici slika Bogorodice i gruda zemlje; umirući Križanić moli pukovnika: Ovo je moja hrvatska zemlja, naspi mi je u usta.' ”

Nakon toga je Ivan Golub otkrio spomen-ploču:

JURAJ KRIŽANIĆ HRVAT IZ OZLJA
 „GEORGIVS KRISANICH CROATA OZALLIENSIS”
 ROĐEN U OBRHU 1618
 POGINUO POD BEČOM 1683
 SVEČENIK
 HRVATSKI MISLILAC DJELATNIK I STRADALAC

„ ... NÍGDEŽE NEČÚJUTSE ZAVLÁKI GLÁSA TÁKO PRAVILNI
 NI RIČĚJ HOŠČ SVOJIH HOŠČ TŮDŽIH TÁKO ČISTÓ IZRIKÁNJE
 NI OBLÍČJE GOVORENJA PRÍDNJEMU I IZVÍRNOMU RŮSKOMU
 JEZIKU TÁKO PODÓBNO I VLASTÍTO: KÁKO SE ČÚJET U HERVÁTOV
 OKOLO KÚPI RIKI VO UJĚZDU DUBOVČÁ I OZLJÁ I
 RÍBNIKA OSTRÓGOV... I KULÍKO JEST JOŠ DOSELÍ OSTÁLO
 STÁROGO ZAČÁLNOGO I ČISTOGÓ IZRIKÁNJA?
 TÁMO SE JEST OBRITÁLO ZA MOJEGÓ DITÍNSTVA.”
 (KRIŽANIĆEV PREDGOVOR GRAMATICI TOBOLSK U SIBIRIJI 1665)

1983

VELIKOM SINU OZALJSKOGA KRAJA O 300. OBLJETNICI SMRTI
 SPOMEN-PLOČU POSTAVILA OZALJSKA ŽUPA SA ŽUPNICIMA
 N. STOJANOVIĆ L. CINDORI J. MRZLJAK M. MEZAK J. JAKOVČIĆ

Potom su prisutni otpjevali himnu „Lijepa naša domovina” i sred pjesme zapalili krijes. Uz vatru su Marija Perčić, Tomislav Jurčić i Igor Maroević, studenti iz Zagreba, pošto ih je najavio Aldo Starić, recitirali poemu „Strastni život – Pjesan Ivana Goluba u smrt Jurja Križanića”.

SPOMEN-PLOČA U ŽUPNOJ CRKVI U LIPNIKU

Juraj Križanić rodio se u župi sv. Ilije pod Lipnikom, u dvoru Obrh, 1617. ili 1618. godine. O tristotoj godišnjici Križanićeve smrti, zagrebačka nadbiskupija sa svećenicima lipničkog dekanata postavila je u crkvi sv. Ilije u Lipniku spomen-ploču domorocu Jurju Križaniću. Ploču je u prisutnosti župljana, hodočasnika iz okolnih mjesta i susjednih župnika otkrio 4. rujna 1983. kanonik Prvostolnog kaptola zagrebačkog Ivan Vragović, arhidakon gorički.

JURAJ KRIŽANIĆ
HRVATSKI PLEMIĆ IZ OBRHA
SVEĆENIK

HRVATSKI MISLILAC I PROMICATELJ
CRKVENOG JEDINSTVA.
ROĐEN 1617–18. GODINE U OBRHU,
POGINUO 1683. GODINE
U BITCI POD BEČOM.
O 300-TOJ OBLJETNICI SMRTI
VELIKOM SINU LIPNIČKOG KRAJA
SPOMEN PLOČU POSTAVILI
ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA I
SVEĆENICI LIPNIČKOG DEKANATA.

1983. G.

ZADUŠNICA I PANIHIDA U GRKOKATOLIČKOJ CRKVI SV. ĆIRILA I METODA U ZAGREBU

U petak navečer, 2. prosinca 1983, u grkokatoličkoj crkvi sv. Ćirila i Metoda na Griču u Zagrebu, održana je svečana liturgija za dušu Jurja Križanića s pridruženom panihidom. Misi je prisustvovao i panihidu predvodio vladika kir Slavomir Mikloš, biskup križevački.

Koncelebriranu misu zadušnicu je predvodio otac Nikola Nino Kekić s četiri koncelebranta grčkog i latinskog obreda. Propovijed je održao koncelebrant Ivan Golub. „Ovo je zacijelo prva svečana zadušnica za Jurja Križanića. Kad je prije 300 godina ostavio umorne kosti negdje pod opsjedanim Bečom, zacijelo nije za nj nitko služio zadušnicu. A primjereno je da se ona služi u Zagrebu, u grkokatoličkoj crkvi sv. Ćirila i Metoda, oko koje se okupljaju, kao oko konkatedrale i sjemenišne crkve, grkokatolički Ukrajinici i Rusini, Hrvati i ini. A Križanić je želio ići k rutenskom biskupu Metodiju Terleckomu u Chelm, i u njegovu zovu da dođe prepoznao zov Božji: 'Ostavi svoju zemlju i dođi u zemlju koju ću ti pokazati.' U Žumberak je pak htio ići da se ondje pripravi za svoj rad u Moskovijski. A bio je i nesuđeni vladika grkokatoličke biskupije, predložen od zagrebačkog biskupa, ali nepotvrđen od njemačkog cara.” Nakon uvodnih riječi, Ivan Golub je rekao da će homiliju održati sam Juraj Križanić, to jest da je iz njegovog opusa izabrao nekoliko ulomaka koje će pročitati na Križanićevu općeslavenskom jeziku, onako kako je to Križanić napisao: „Primite s ljubovju rič, jaže k vam govoritse ot ljubvi. I vozpomnjiteže si, i dobro pametujte onu svetoga Avgustina rič: jejuže nam

svety otec podajet znak: ponjemže vsaki človik može poznati, kakov duh v njem govorit. Pišet bo sice: Otkud možet vsaki uznati, jestli prijal Svetogo Duha? Da oprosit vsaki svojego serca. Ašče ljubit brata prebyvajet Svety Duh v njem. Da vidit: jestli v njem ljubov Mira i Jednosti, ljubov Cerkvy po vsem svetu rašireny. Tim znakom i vy, velepočtovani, možete uznati, kakov Duh govorit vo vas, i vo mne grešnom, i vo vsakom človiku. — Ali možetbyť, velepočtovani, hoćete reći: Kto jesi ty, da my tebe poslušajem ili da tvoje pismo v ruki vozmem? Nato da vam otveščajet pervlje Svety Zlaty učitelj jiže jest sie ot vsakogo zlata dražšy riči napisal: jakože v jednom domu, tako jest nam trebi v cerkvi žiti... trapeza jedna, i studenec jeden, i stvorenje jedno i Otec jeden. Začto se adda razdilihom, ašče nas tuliki vešči sobirajut? Začto se raztorgnuhom? Plača jest dostojno sie naše ustrojenje. Tako zlo drug od druga jesmo ottorgnjeni. Trebi nam bijaše jednogo tela podržati svokupljenje. Tako bo i ot menšego boljšy priobresti možet. — Tako svety otec zame otveščujet, a ja pak i sam jesem dolžen izspovidati: i izpovidaju vsu preljutu nudju: jaže mne k semu delu opominajet, pritiskajet i silit. Četnadeste bo tel juže preživoh i ješče do volji Božije živu v sej Sibirskoj vuze Bogu vsemogućemu mnogogrešen a vsemu miru bezdelen, nekoristen i nepotreben. Niktože bo ot mene nezprašajet nikakovaže rukodelja, ni posluga, ni sojeta, ni pomoći, ni raboty, a Božja i carska milost pitajet me tako bezdelna, budto kakvu skotinu s kotcu, a to k čemu inomu neže k zaklanju? Zato ja okajany premišljaju i bojuse i trepeču, kogda pridet onogo mojego zaklanja vreme (ježe ne možet biti daleko) da me vladika ne opitajet ob naprasno potrošenom vremenu i o pogrebenom talanu.”

Nakon zadušnice — a pribivali su vjernici zagrebačke grkokatoličke župe, klerici Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu, njihovi kolege s Katoličkog bogoslovnog fakulteta, kao i neki profesori, vjernici latinskog obreda i paroh zagrebački i eparhijski vikar Jovan Nikolić — rekoše prisutni kako su posve razumjeli Križanićev jezik u propovijedi. Križanić je upravo svojim općeslavenskim jezikom htio pružiti Slavenima uz njihove pojedinačne jezike i jedno zajedničko narječje razumljivo za sve Slavene.

Misu i panihidu je pjevao zbor župe sv. Ćirila i Metoda. Njemačka televizija je snimila svečanu misu i panihidu i na Badnjak je u Njemačkoj emitirala.

Usred crkve je bio položen lovorov vijenac za Križanića uz faksimil Križanićeva potpisa „Georgius Krisanich”. Prisutni su dobili za spomen na zadušnicu i panihidu o 300. godišnjici smrti Jurja Križanića — ukusom, marom i darom dr. Brigitte Kurelac opremljen — navod Križanićev: „I samo to nastojim, da nikome ne pružim sablazan, da svagdje iza sebe ostavim dobar glas, i da talenat koji mi je Bog povjerio, prema staležu u kojem jesam, plodno upotrijebim. Georgius Krisanich.”

Nakon panihide je rektor Grkokatoličkog sjemeništa, Ivan Pavković, pozvao prisutne na zakusku u sjemenište. Tom prilikom je Ivan Golub ispriповjedio kako je njegov rad na Križaniću svojim počecima vezan uz Grkokatolike. Hoteći pisati doktorsku radnju, obratio se prof. Stjepanu Bakšiću, dogmatičaru, a ovaj mu reče da se na Teološkom fakultetu u Zagrebu preporučuje pisati radnje iz domaće kulturne i teološke prošlosti, pa ga uputi na dekana fakulteta, grkokatoličkog svećenika dr. Jurja Pavića; u razgovoru s prof. Pavićem, više se ne sjeća da li na njegov ili svoj prijedlog,

dogovori se da će raditi disertaciju o Jurju Križaniću. Pavić mu je dao i Jagićevu monografiju o Križaniću.

Te večeri se kod zakuske spominjala i potreba, odnosno mogućnost osnivanja neke vrste orijentalnog instituta na Griču.

SPOMEN-PLOČA NA ŽUPNOM DVORU U VARAŽDINU

Juraj Križanić je bio varaždinski župnik 1645–1646. Ondje ga je zateklo poslanje iz Rima da krene na dugo željeni put u Rusiju. Gradski oči su tom prilikom izdali svome župniku lijepo, upravo dirljivo svjedočanstvo.

Josip Žalac, čazmanski kanonik i župnik iste župe sv. Nikole kojoj je župnikom bio Križanić, organizirao je proslavu 300. obljetnice smrti nekadanjeg varaždinskog župnika Jurja Križanića. Povezao ju je s proslavom zaštitnika župe, sv. Nikole biskupa. Uoči blagdana, održana je trodnevnica s misom i propovijedi u 6 sati navečer. Prvi dan trodnevnice, 3. prosinca 1983, propovijedao je Ivan Golub o Križaniću kao varaždinskom župniku. „Tko je bio Juraj Križanić?” započeo je propovijed. „Je li bio svetac, da ga slavimo? Uzalud ćemo listati kalendare. Nećemo ga naći zapisana. No, postoje sveci koji su u kalendarima i postoje sveci koji nisu u kalendarima, ali zavređuju da budu u kalendarima. Postoje sveci koji se proglašuju svetima i postoje sveci koji nisu proglašeni svetima, ali se za njih osjeća da su sveti.” Zatim je raščlanio svjedočanstvo što ga je grad Varaždin bio dao Križaniću kao svome župniku, u kojem osobito hvali njegovu predanost ispovijedanju i skrbi za bolesne u vrijeme kuge. „I u ovo promrzlo veče” – zaključio je propovijed, „kako je Juraj Križanić proživio mnoge zime, petnaest zima u Sibiriji, u ovo veče kad gledamo voštanice i oskudna svjetla, prisjećamo se onoga od kojega nas dijeli 300 godina, koji je mnoge noći proveo nad svojim spisima uza svijeću. A ovaj zvonik, Bože moj, ovaj zvonik ostao je svjedokom iz onih dana kad je Juraj ovdje bio župnik. A kad sam čuo ovo zvono – veliko zvono, gle, zvonilo je i njegovome stoljeću, 17. stoljeću – kao da donosi to zvono govor davnih onih dana, kao da govori i o župniku varaždinskome, štovatelju sv. Nikole, čovjeku koji nije svetac po proglašenju, ali, zaključujući iz onoga što smo rekli, jest po življenju; najbliži Tomi Moru; Tomi Moru zato jer je volio život, jer je htio utjecati na život, jer je volio sve oblike ljudskog života, jer je rekao 'Ne tražim mučeništvo sam od sebe, ali ako se Bogu sviđa iz kala podići siromaha, sve mogu u Onome koji me jača', jer je imao nešto utopijskoga u sebi kao i Toma More. Imao je doista nešto svetačkoga. I neka bude to u crkvi u kojoj je on bio župnikom i rečeno. Ova zvana, ovaj toranj govore. O tome će govoriti i spomen-ploča koju ste postavili. I neka vas to sjeća na to da je ovdje u Varaždinu kod sv. Nikole bio župnikom 'pop Jurko Križanić Nebljuški Javkanica'.”

Na drugi dan trodnevnice, 4. prosinca, dr. Aldo Starić s Teološkog fakulteta u Zagrebu imao je propovijed „Juraj Križanić stopama Ivana Krstitelja”. Pokazao je kako Križanićev život u koječemu podsjeća na život Preteče i Glasa vapijućeg u pustinji.

Trećeg dana trodnevnice, 5. prosinca, sadanji varaždinski župnik, kanonik Josip Žalac, održao je propovijed „Juraj Križanić Kristov svećenik”, u kojoj je ocrtao svećenički lik Križanićev.

Na blagdan sv. Nikole Čudotvorca, 6. prosinca 1983, u 17,30, bilo je otkrivanje spomen-ploče Jurju Križaniću. Otkrivanju su prisustvovali svećenici i redovnici, redovnice i građani Varaždina, te svećenici iz varaždinskog kraja. Unatoč tome što je toga dana bilo zamračenje (redukcija struje), grad je, na molbu župnika, rasvijetlio drevni toranj crkve sv. Nikole koji je postojao u Križanićevo vrijeme. Za otkrivanje spomen-ploče zazvonilo je najveće zvono crkve sv. Nikole, saliveno 1663, dakle za Križanićevo života. Župnik Josip Žalac pozvao je kard. Franju Kuharića da otkrije spomen-ploču Jurju Križaniću. „Ovo zvono”, reče župnik, „koje slušamo, izliveno je 1663, dok je još bio živ Juraj Križanić, i za njegova života ono je zvonilo u ovom tornju, premda ga on nije nikada čuo. Ovo zvono zvonilo samo za najveće blagdane i za izvanredne događaje. Kada je župnik sv. Nikole Juraj Križanić poginuo 12. rujna 1683. pod Bečom, onda mu sigurno nije zvonilo. Zvoni mu sada kada mu njegovi župljani podižu spomen-ploču... Uzoriti gospodine, molim vas u ime župljana i vjernika Varaždina: otkrijte ovu spomen-ploču Jurju Križaniću.”

Kard. Franjo Kuharić je, u punom ornatu, skinuo veo s ploče, a mnoštvo što je ispunilo Trg oslobođenja je zapljeskalo.

Župnik je zatim pozvao Ivana Goluba da položi vijenac na otkrivenu spomen-ploču: „Ovdje je prisutan suradnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sveučilišni profesor dr. Ivan Golub, koji je najviše pridonio i pridonosi da hrvatski narod upozna svog velikog sina Jurja Križanića, župnika grada Varaždina, pa je on najdoslojnjiji da na ovu spomen-ploču postavi prvi lovor-vijenac. Gospodine profesore, molim vas!”

Ploča je postavljena na pročelju župnoga dvora. Od granitnog je mramora, kardinalski, crvene boje s crtama – žilama, kao ispucana, veličine 117 x 66 cm. Isklesao ju je Vladimir Gašparić, akademski kipar iz Varaždina. Darovali su je vjernici Varaždina, i to župljani sv. Nikole.

Tekst ploče:

JURAJ KRIŽANIĆ
HRVATSKI MISLILAC DJELATNIK I STRADALAC
PROMICATELJ CRKVENOG JEDINSTVA
I SLOGE MEĐU NARODIMA
VARAŽDINSKI ŽUPNIK 1645 – 1646. GODINE ROĐEN 1618. U OBRHU
POGINUO 1683. GODINE U BITCI POD BEČOM

„MI ZAPRISEGNUTI STARJEŠINE SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA VARAŽDINA
OBZANJUJEMO I SVJEDOČIMO: PREČASNI U KRISTU OTAC
JURAJ KRIŽANIĆ, KANONIK SLAVNE ZAGREBAČKE CRKVE BIO JE
U OVOM NAŠEM GRADU VARAŽDINU NAŠIM ŽUPNIKOM. U SVEMU JE
IZVRŠIO SVOJU DUŽNOST... DANO U VARAŽDINU 19. SVIBNJA 1646.”
(SVJEDOČANSTVO GRADA VARAŽDINA IZDANO JURJU KRIŽANIĆU
PRIGODOM NJEGOVA POSLANJA U RUSIJU)

O TRISTOTOJ GODIŠNJICI SMRTI SPOMEN-PLOČU POSTAVILI
VJERNICI GRADA VARAŽDINA.

Kad je povorka svećenika koncelebrirana s kardinalom Franjom Kuharićem ušla u crkvu sv. Nikole, koja je bila dupkom puna, pače i prostor pred crkvom je bio ispunjen, župnik je pozdravio kardinala:

„Dragi vjernici, ispred sviju vas pozdravljam ovdje prisutnog Njegovu Uzoritost kardinala gospodina Franju Kuharića, našeg nadbiskupa, i zahvaljujem mu u vaše ime što je otkrio spomen-ploču vašem župniku Jurju Križaniću. Uistinu je dostojno da je tu ploču otkrio jedan kardinal, jer je prije osamdesetak godina jedan dječak iz Krašića izabrao sebi za kuma na sv. potvrdi Josipa pl. Križanića – a taj je dječak bio kasnije naš znameniti kardinal i nadbiskup Alojzije Stepinac, i to mi je on sam pričao o svome kumu. Uistinu je dostojno da je ovu ploču otkrio zagrebački nadbiskup jer je Juraj Križanić bio svećenik zagrebačke dijeceze i jer je biskup Franjo III. Thauzy, ordinarij zagrebački 1751–1769, bio rođen od majke koja je bila rođena Križanić. Uistinu je dostojno da na ovom spomen-danu i činom sudjeluju svojim lijepim pjevanjem i redovnice čč. ss. Imakulata i Cecilija, jer je Juraj Križanić bio redovnik dominikanac. Uistinu je dostojno da na ovoj spomen-misi za Jurja Križanića pjevaju muževi varaždinski obrtnici, potomci purgera kojima je on bio župnik. Uistinu je dostojno da je sve ovo učinjeno baš na blagdan sv. Nikole, jer se Juraj Križanić kao sibirski zatočenik zavjetovao sv. Nikoli da će hodočastiti na njegov grob u Barij ako bude oslobođen zatočeništva. Juraj Križanić nije dospio doći na grob sv. Nikole, i evo, baš na blagdan sv. Nikole, mi se svega toga sjećamo, kao da smo mi ispunili njegov zavjet. Pozdravljam profesora veleučenog dr. Ivana Goluba, sveučilišnog profesora, i ostale prisutne svećenike. Uzoritost, molimo vas započnite ovo misno slavlje!”

Pod misom je muški zbor „Varaždinski purgeri” pjevao misu Ivana Šibenčanina, skladanu u 17. stoljeću, dakle u vrijeme Križanićevo. Neke dijelove pjevale su Imakulata Malinka i Cecilija Pleše, sestre Družbe „Naše Gospe” iz Zagreba, članice „Collegiuma pro musica sacra”.

Kardinal Franjo Kuharić održao je u misi ovu (s vrpce snimljenu i autoriziranu) propovijed:

Draga braćo i sestre!

Juraj Križanić imao je jednu izreku, koju mi je priopćio njegov veliki poznavalac, ovdje prisutni naš profesor teologije dr. Ivan Golub, a koju možemo i te kako primijeniti na današnje evanđelje, odnosno slušati je u odjeku današnjeg evanđelja. On kaže: „Ako vjeruješ u Krista, vjeruj Kristu.” Isus kaže: „Vi ste moji prijatelji ako vršite ono što vam zapovijedam” (Iv 15, 14) ... „Ostanite u mojoj ljubavi. Budete li čuvali moje zapovijedi, ostat ćete u mojoj ljubavi” (15,9b–10a). Čuvati Božje zapovijedi, živjeti onako kako Isus uči i kako je on živio, to znači vjerovati Kristu, vjerovati njemu. I možemo mirne duše reći da je Juraj Križanić tu riječ nastojao ostvariti u svom životu. Vjerujući u Krista, htio je da svi budu jedno. Ljubio je Crkvu i zato je želio da ta Crkva, ta Kristova Crkva po svem svijetu raširena, bude jedno u jednoj vjeri, u jednoj ljubavi.

Sigurno nam sv. Nikola, zaštitnik ove župe, neće zamjeriti ako vam danas predstavim Jurja Križanića.

Napisali ste na spomen-ploči, ovdje na župnom dvoru, ove riječi: „Juraj Križanić, hrvatski mislilac, djelatnik i stradalac, promicatelj crkvenog jedinstva i sloge među narodima, varaždinski župnik 1645–1646. godine. Rođen 1618. godine u Obrhu, poginuo 1683. godine u bici pod Bečom.” Sigurno će mnogi Varaždinac proći kraj ove ploče, pročitati je, a da mu opet to ime Juraj Križanić ništa ne kaže. Zato je vrijedno da, ipak, čujemo u bitnim crtama njegov život i sadržaj toga života, kako bismo razumjeli da je časno postaviti mu spomen-ploču i ovdje u gradu Varaždinu.

Georgius Chrisanius, Croata, Obarhiensis, Nobilis; Juraj Križanić, Hrvat, plemić iz Obrha. Gimnaziju polazi kod isusovaca u Ljubljani, filozofiju uči u Grazu. Tu se susreću tri značajna barokna pisca hrvatska: Juraj Habčević, Juraj Ratkaj i Juraj Križanić. Teologiju studira u Bologni i Rimu. Već u vrijeme studija bavi se materinim jezikom: skuplja narodne poslovice, prevodi teološke tekstove na hrvatski jezik. Davno prije Pavla Štoosa, jadikuje nad sunarodnjacima koji su zaboravili materinski jezik i time se čak diče. Svom pokrovitelju, zagrebačkom biskupu Benediktu Vinkoviću, piše da sve svoje nastojanje usmjeruje na služenje Bogu i Domovini, „ad serviendum Deo et patriae”.

U Bologni mu dolazi u ruke djelo Antuna Possevina, „Moscovia”, izišlo 1586. To ga djelo nadahnjuje da se posveti studiju i radu za crkveno sjedinjenje Slavena. Stoga prelazi u Grčki zavod u Rimu, gdje uči grčki jezik i teološku kontroverziju. U svojoj predstavi tajniku Kongregacije za širenje vjere Francescu Ingoliju, obrazlaže svoju „moskovsku” namisao: želi poći na dvor ruskog cara, „tamo zadobiti svojim uslugama njegovu naklonost, poticati ga na prosvjećivanje zemlje, razložiti stanje slavenskih naroda pod Turcima i oduševiti ga da bude njihov osloboditelj i privoljeti ga na rad oko crkvenog jedinstva. Ingoli je, na Križanićevoj molbi za svećeničko ređenje, stavio slijedeću bilješku: „Mladić je vrlo razborit, predan studiju i izvrsnog ponašanja, i poglavar Grčkog zavoda se mnogo puta hvalio s vladanja i poslušnosti spomenutog mladića, a vidio sam njegove spise toliko razumne da se moći nadati svakom dobrom ishodu.”

Uz Križanićevo pak molbu da mu se dozvoli slaviti sveta liturgija na istočnom obredu, stoji pripisano: „Oci isusovci, voditelji Grčkog zavoda, daju najbolji izvještaj o njegovu ponašanju, skromnosti i pobožnosti.” U Grčkom zavodu bio je prefekt Marijine kongregacije, što nam otkriva da je u mladosti već svojoj bio štovatelj Majke našega Gospodina. Mladu misu slavi, taj naš svećenik mladi, u Bazilici sv. Petra u Rimu 1642. godine.

Mladi se doktor teologije vraća u svoju domovinu Hrvatsku koja je tada ostatak ostataka nekoć slavnog hrvatskog kraljevstva, izložena raznim nevoljama koje on duboko osjeća. Zato je imao tu težnju da se dogodi oslobođenje domovine i svih slavenskih naroda koji su stenjali pod turskom vlašću. Tog mladog svećenika, doktora teologije koji se vraća iz Rima, žele imati na svom dvoru hrvatski velikaši. Poziva ga u svoju službu Petar Zrinski, pa Vuk Frankopan; Ivan Drašković ga poziva u Beč da bude odgojitelj njegovih sinova. Ponuđeno mu je bilo da bude rektor Ilirsko-ugarskog zavoda u Bologni. Sve te ponude odbija da ne bi udobnosti dvorskog života ugasile u njemu moskovsku namisao, „intentio moscovita”. Radije prihvaća službu župnika, najprije u Nedelišću 1643–44, a zatim u Varaždinu 1645–46. Bilo je nešto u duši tog mladog

svećenika, učenog, za kojega se otimaju velikaši, kada želi biti jednostavni župnik među ljudima, za ljude i za njihovo spasenje.

Dekret zagrebačkog biskupa Martina Bogdana, kojim potvrđuje Jurja Križanića varaždinskim župnikom, nosi datum 25. svibnja 1645. Piše iz Varaždina spomenutom već Ingoliju, tajniku Kongregacije za širenje vjere, u Rim kako lijepo surađuje kao župnik u Varaždinu s franjevcima, s isusovcima, s redovnicima, s kapelanom, kako mu pomažu propovijedati, ispovijedati. Ali, uz župnički rad, bavi se teološkim studijem i pisanjem. On ima stalno u vidu svoj plan da pođe u Rusiju, da se spremi za tu svoju misiju. Posebno je zauzet kao ispovjednik. 1645. god. hara u Varaždinu kuga i Križanić ostaje revni ispovjednik okuženih bolesnika. Kad je 1646. dobio iz Rima dekret Kongregacije za širenje vjere da pođe u Rusiju, poglavarstvo grada Varaždina daje mu najljepše svjedočanstvo o njemu kao dušobrižniku. Čuli smo cijeli tekst, ovdje ponavljam jedan dio: „Svoje dužnosti obavljao je veoma pomno i revno, istakao se predanim dušobrižničkim radom i ispovijedanjem, posebno u ovo pogibeljno vrijeme nedavno minule kuge. U svemu je izvršio svoju dužnost i sve je vrijeme među nama proživio čestito i besprijeorno te nije ni nama ni našim građanima dao povoda da se na nj potužimo. Sve i svakog pojedinog kojima on dođe usrdno molimo da izvole i da se udostoje istoga gospodina Jurja Križanića svojom ljubavlju, dobrohotnošću, naklonošću i pažnjom prigrliti i poduprijeti ga, kao čovjeka koji se odlikuje čestitim životom i poštenim značajem.”

Taj čovjek koji je imao svjetske i kozmičke vizije zbilje, koji će izraditi jednu osebnju teologiju povijesti, raditi na zblizavanju naroda i Crkve, koji će napisati djela o ekonomici, glazbi, strategici, taj čovjek koji razmišlja o narodima i svijetu, taj Juraj Križanić ima uma, srca i vremena za čovjeka pojedinca, u službi je njegove savjesti, zauzima se za njegova prava. U svakom spisu se zauzima za malog i stradalog čovjeka. Skromno misli o sebi, ali je jasan u vjeri. Piše: „Sam od sebe ne tražim mučeništva, no ako bi se Božjoj milosti svidjelo iz kala uzdići siromaha i mene do toga dovesti, nadam se da sve mogu u Onome koji me krijepi. I samo to nastojim da ne pružim nikome sablazan, da svagdje iza sebe ostavim dobar glas i da talenat koji mi je Bog povjerio, prema staležu u kojem jesam, plodno upotrijebim da svoj raskolnički narod po knjigama privedem katoličkoj vjeri.” Križanić je svoje djelo smatrao djelom preteče crkvenog jedinstva.

Nakon povratka iz Rusije - to je bio njegov prvi boravak u Moskvi – bio je uključen u carsko poslanstvo koje je krenulo iz Beča u Carigrad. Bio je duhovnik poslanstva koje je brojilo oko 150 osoba i tajnik poslanika Rudolfa Schmida. I tako se našao 1651, dakle pet godina nakon Varaždina, u Carigradu. Tu je upoznao tumača na Porti za njemački jezik, Grka Nikusiosa Panajotisa, koji je odavao bečkom dvoru što su govorili izaslanici Petra Zrinskoga na Porti u Carigradu. O svojim putovanjima piše isusovcu Atanaziju Kircheru u Rim: „Po dužini poduzeo sam putovanje od Jadranskog mora do Moskve, po širini pak, od Beča do Carigrada, gdje sam marljivo motrio sve različitosti narječja i načina pisanja i običaja naroda i ostalo što sam mogao, a posebno ono što spada na vjeru.”

Za svoga boravka u Rimu, kamo je stigao iz Carigrada, Križanić se bavi glazbenom teorijom. Povezan je s krugom znanstvenika u Rimu kao i s pjesnicima. Križanićev

prijatelj bio je oratorijanac Virgilije Spada, blizi suradnik pape Aleksandra VII. Taj je govorio papi o Križaniću i o njegovim nakanama da pođe u Rusiju. To je papa zabilježio u svoj dnevnik riječima: „Hrvatski svećenik”, „il prete Croato”, išao bi u Moskoviju, „andarebbe in Moscovia.” Na istoj stranici dnevnika, na kojoj bilježi to o Križaniću, papa je zapisao: „Sutra neka dođe k meni Cavalliere Bernini radi izgradnje kolonada oko Trga sv. Petra.” I tako, na istoj stranici dnevnika pape baroka Aleksandra VII. nalazi se knez graditelj baroka Bernini i naš barokni duh Juraj Križanić, nekoć župnik varaždinski.

Za vrijeme svog drugog boravka u Rimu, Križanić obnaša službu ispovjednika u crkvi sv. Jeronima od milosrđa, skupa s Oliverom Plauncetom koji je nedavno proglašen svetim. Postaje kapelanom papine švicarske garde. Kad je u Rimu 1656. harala kuga, Križanić opet ne bježi. Ostaje na svojoj dužnosti, kao što je ostao na svojoj dužnosti unatoč pogibli u Varaždinu.

Saznavši da se u Moskvi otvaraju filozofske škole, Križanić, koji je uvijek želio djelovati u Rusiji kao prosvjetitelj i preteča crkvenog jedinstva, odlazi na svoju ruku u Rusiju i stiže preko Nježina u Moskvu 1659. godine. Nudi caru službu; spreman je pisati povijest Rusije, biti carski knjižničar. Predlaže da se pod njegovom redakcijom priredi nov prijevod Svetoga pisma. Spreman je prirediti slavensku gramatiku i rječnik. Povjerenom mu je da izradi rječnik.

Nakon godinu dana, u jednom razgovoru rekao je neku nepromišljenu riječ, kaže „nekoe glupo slovo”, i zbog te nepromišljene riječi – ne navodi što je to rekao – proganan je u Tobolsk u Sibiriju gdje će proboraviti 15 godina. Slab je glas imala ta Sibirija, kao što ga ima i danas. U siječnju dobiva dekret da putuje u Sibiriju po najvećoj zimi; tamo je putovao oko dva mjeseca.

Čuli smo malo prije kako kaže da sam ne želi mučeništva, ali ako se Božjoj mudrosti svidi da ga dovede u takve prilike da svjedoči svoju vjeru i mučeništvom, on je pripravan. I ovo je bilo mučeništvo na poseban način. Međutim, taj jaki duh i sabran u sebi ne da se slomiti ni progonstvom u Sibiriju. Sigurno, imao je bolje uvjete, onda u Sibiriji, nego što su mnogi logoraši u naše vrijeme imali u Sibiriji, pa se mogao baviti pisanjem. I tu, u tim svojim djelima, on otkriva svoje misaone horizonte i programe. Piše gramatiku sveslavenskog jezika kojim bi se omogućila komunikacija među svim slavenskim narodima. Tu piše svoje glavno djelo, „Razgovori o vladateljstvu”. Zatim 1666–67. piše djelo o Božjoj providnosti „De providentia Dei”. U tom djelu razvija posebnu teologiju povijesti.

Križanić poput proroka daje zbivanjima povijesti bogoslovno tumačenje, to jest: biblijski čitati događaje povijesti. I mi povijest uistinu pravo ne možemo razumjeti ako je čitamo samo u horizontali, ako je čitamo rekao bih, samo materijalistički i racionalistički. U povijesti je prisutan sasvim dublji misterij nego što je sama pojavnost povijesti. Kao što je u ljudskom životu prisutan jedan misterij dublji nego što su samo datumi njegova života. U povijesti se odvija jedan plan, kao što se i u ljudskom životu odvija jedan plan. To je plan providnosti, plan Božji, kamo Bog želi dovesti čovjeka i kamo Bog želi dovesti povijest roda ljudskoga, prema kojem cilju je usmjerena ta povijest od svog tajinstvenog početka do svog tajinstvenog svršetka na Sudnji

dan. Bog je prisutan u povijesti svojim planom, ali ne samo svojim planom, On se uprisutnio u povijest: Isus Krist, Utjelovljena Riječ, koji opet utjelovljuje u povijest svoju Crkvu. O tom razmišlja Juraj Križanić. Gleda dubinu povijesti.

„U svjetlu Božje riječi – tako piše – providnost Božja je počelo svih stvari. To je prvi vladajući uzrok i ona sve ljudske stvari raspoređuje i ravna. Svršni pak uzrok, ili svrha i obzir svih pobjeda i poraza ili bilo kojih drugih stvari što bivaju u svijetu, jest slava Božja i kraljevstvo Isusa Krista. A to je sveta Crkva što slavi slavlje na nebu i bori se na zemlji.” Ovaj izraz tako podsjeća na jedan izraz u dokumentu II. vatikanskog sabora: Crkva koja slavi slavlje na nebu i bori se na zemlji – „ecclesia peregrinans”, Crkva hodočasnica koja ide kroz povijest, ali prema cilju. Središnji uzrok svih stvari, kaže Križanić, prema kojemu Bog usmjeruje sve jest slava Boga koja se očituje proslavljenjem Isusa Krista i njegove Crkve. Stoga, dosljedno tome, Križanić smatra razjedinjenje Crkava najvećim grijehom. Razbiti zajedništvo Crkve, raniti jedinstvo Crkve, to otajstveno Tijelo Kristovo kojim Krist živi i djeluje u povijesti, u vidljivosti povijesti za nadzemaljske ciljeve, on smatra najtežim grijehom. Njega možemo smatrati uistinu pretečom II. vatikanskog sabora, jer su njegove ideje i ekleziološke postavke došle do izražaja baš na tom saboru. Bio je svojim razmišljanjima usmjeren u budućnost, ali uvijek tako katolički vjeran da je bio pripravan tu vjernost posvjedočiti i mučeništvom. Imao je savjetnike koji su mu savjetovali da se poreče, da se odreče da bi mogao dobiti mnogo novaca i udobno živjeti u Moskvi.

Ipak, petnaest godina boravka u Sibiriji ostavilo je traga na njegovom zdravlju. Prilično skrhan zdravstveno i oslabljena vida, piše svoju duhovnu oporuku, nakon petnaest godina provedenih u Sibiriji, „Smertnij razrjad”, na četiri stotine stranica. Tom se duhovnom oporukom obraća ruskom narodu.

Nakon smrti cara Alekseja, koji ga je poslao u Sibiriju, novi car Fedor Aleksejevič oslobađa ga i daje mu mogućnost književnog rada u prijestolnici. No, Križanić 1677. napušta Rusiju i u Vilni ulazi u dominikanski red i uzima ime Augustin. Tako je taj dijecezanski svećenik zagrebačke nadbiskupije u Vilni konačno završio u dominikanskom redu, i tu 1680. godine piše djelo „Historia de Sibiria”.

Pogiba pod Bečom 1683. godine, dakle prije 300 godina.

Peter Bezsonov, koji je u prošlom stoljeću otkrio Križanićeve spise, piše: „Starac svećenik pade ispovijedajući i pričešćujući slavensku vojsku pod bedemima oslobađanog Beča.” Možemo sigurno pretpostaviti da je u toj vojsci bilo i Hrvata, a možda je on bio onda i hrvatski misionar za hrvatske vojnike. To je sasvim vjerojatno, jer taj svećenik koji nije bježao ni pred kugom, nego je ostao na poprištu umiranja da ispovijeda svoju braću, sigurno nije uzmicao ni od ratne opasnosti, nego je kao svećenik pritjecao u pomoć ranjenoj braći.

Pisac Witsen, u svojoj knjizi o Tatariji i Sibiriji, služio se Križanićevom knjigom „Povijest Sibirije”, pa usput veli 1692. god.: „Križanić, koji se nalazio u poljskoj vojsci, nedavno je poginuo u bici pod Bečom.” Njegovo djelo i njegov život otkrivaju nam jednu izvanredno zanimljivu i snažnu ličnost. U sebi je spojio talent i rad znanstvenika i čistu vjeru vjernika s posebnim osjećajem za misterij Crkve, za njezino jedinstvo,

a isto tako revnu svećeničku praksu u službi otkupljenja. Zato slavist Bezsonov, koji je otkrio u prošlom stoljeću njegove spise, gledajući kako Križanić prognanik stvara djela za obnovu i napredak Rusije, a ne proklinje one koji su ga prognali i ne zatvara se u čangrizavu besposlenost, smatra da je Križanić morao živjeti u stalnoj Božjoj prisutnosti. Mirno ga možemo ubrojiti među duhovne velikane hrvatskog naroda i naše Crkve. Njegovu važnost otkrivaju međunarodni simpoziji danas. U Zagrebu je takav simpozij priredila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ove godine u mjesecu rujnu. U Kijevu je, na slavističkom kongresu, 12. rujna ove godine, posvećeno 13 referata Križaniću. Praunuk ruskog pisca Lava Tolstoja, Nikita Iljič Tolstoj, recitirao je na hrvatskom i ruskom jeziku pjesmu našega profesora teologije i glavnog stručnjaka za život i rad Jurja Križanića, dr. Ivana Goluba, u spomen 300. obljetnice smrti Križanićeve pod Bečom.

U New Yorku, Columbia University priredila je, također, simpozij o njemu, a naša Akademija u Zagrebu priprema izdanje njegovih djela – kaže mi dr. Golub – u 20 svezaka, do konca ovog stoljeća.

Bit će zanimljivo vidjeti taj misaoni svijet Jurja Križanića, koji je on nosio u sebi i koji ga je pokretao i na njegovim putovanjima i oduševljavao za njegovu misiju, a za koji je na koncu podnio svojevrsno mučeništvo, proboravivši petnaest godina kao prognanik u Sibiru.

To bi bio u sažetom, kratkim crtama, na temelju materijala koji mi je velikodušno povjerio dr. prof. Golub, život i lik i djelovanje Jurja Križanića, nekoć varaždinskog župnika.

Sigurno u njegovom životu i u njegovim djelima ima poticaja koji su i za nas vrijedni, i za nas važni u našem vremenu. Ono što je, uistinu, istina i ono što je Božje: u mislima, u djelovanju, u čovjeku ima trajnu vrijednost. To ne prolazi, to nadživljuje vjekove; zato uvijek može biti primjer i poticaj.

Tako vam, eto, predstavljam vašeg bivšeg župnika. Kad budete prolazili ispred ove ploče i kad pročitate ime Juraj Križanić, da ipak imate barem donekle sliku tog čovjeka, Hrvata, svećenika, vjernika, crkvenog čovjeka, koji je imao velike ideje i velike želje, velike misli, a uvjereni smo, i veliku molitvu da svi budemo jedno. I tako je ispunio zapovijed Isusa Krista. Vjerujući Kristu, djelovao je, nastojao je kako bi prospješio vrijeme da se ispuni Isusova molitva: da svi budemo jedno.

I mi molimo na tu nakanu kao prijatelji Isusovi, vjerujući Kristu. Amen.

† Franjo kard. Kuharić,
nadbiskup zagrebački

Nakon mise, bila je večera u župnom dvoru za svećenike i pjevače. Domaćin, župnik Josip Žalac, s mnogo vedrine pozdravio je prvog gosta: „Eminenca, hvala vam za sve što ste danas učinili za varaždinskog župnika Jurja Križanića. U crkvi sam vam se zahvalio u ime Varaždinaca. Ovdje vam se zahvaljujem u ime rođaka Jurja Križanića, jer je interesantna znakovitost u slijedećem: Juraj Križanić se rodio na Kupi 1618, današnji varaždinski župnik koji organizira postavljanje spomen-ploče rođen je na Kupi 1918. On je bio župnik u Varaždinu 1645–46, a ja sam sada. On je bio kanonik zagrebačke crkve, i ja sam. Nitko nije planirao da baš budem ja njegov nasljednik kao varaždinski župnik. Eyo, tako se to dogodilo. Mali odgovor na sve to je u ovome što je moja baka, mama moga oca, bila Bara rođena Križanić – a ja nisam birao baku! Evo i zato, Eminenca, zahvaljujem vama i svima vama u ime sviju u kojima teče krv loze Križanića. Neka vam svima bude lijepo i ugodno ovom domu župnika Križanića!”

Na molbu sustolnika, Ivan Golub je recitirao svoju poemu „Strastni život – Pjesan u smrt Jurja Križanića”, koju su pozdravili pljeskom.

PREDAVANJE NA TEOLOŠKOM FAKULTETU SVEUČILIŠTA U BEČU

U sklopu proslava 300. godišnjice oslobođenja Beča, Katolički teološki fakultet Sveučilišta u Beču pozvao je Ivana Goluba, profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, da održi predavanje o Jurju Križaniću, koji je poginuo pri oslobađanju Beča prije 300 godina.

Ivan Golub je održao predavanje „Der Geschichtstheologe Juraj Križanić. Sein Leben und seine Bedeutung”. Predavanje je bilo u petak 9. prosinca 1983, u 11 sati, na Katoličkom teološkom fakultetu. Predsjedao je dekan fakulteta prof. dr. Ernst Chr. Suttner, stručnjak za ekumensku teologiju. Predavanju su prisustvovali i u razgovoru sudjelovali i profesori bečkog sveučilišta Josip Hamm, Radoslav Katičić i František Mareš.

Ovo predavanje je bila posljednja među obilježbama 300. godišnjice oslobođenja Beča, a ujedno je bilo prvo predavanje u gostima u jubilarnoj 600. akademskoj godini Katoličkog teološkog fakulteta u Beču.

MEĐUNARODNI SIMPOZIJ NA SVEUČILIŠTU COLUMBIA U NEW YORKU

Na Sveučilištu Columbia u New York Cityju, u Sjedinjenim Američkim Državama, u saveznoj državi New York, posvećen je 300. godišnjici Križanićeve smrti međunarodni simpozij: „Symposium on Slavic Cultures: Juraj Križanić, His Time, Personality, Language, An International Conference Dedicated to the Commemoration of the Three Hundredth Anniversary of Death of Juraj Križanić (1683–1983)”. Trebalo je da se simpozij održi prvotno 18–19. studenoga 1983. Održavanje je, međutim, bilo odgođeno za proljeće 16. travnja 1984. Ovo je treći u nizu znanstvenih skupova „Symposium on Slavic Cultures”. Simpozij je planirao i organizirao prof. Rado Lencek sa Sveučilišta Columbia.

U pozdravnoj riječi, prof. Lencek je ukazao na to kako je ovo treći međunarodni skup koji se bavi Križanićem o njegovoj 300. obljetnici smrti: prvi je bio u Zagrebu, drugi u Kijevu. Istaknuo je kako i za ovdašnju znanost Križanićeva osoba, njegovo vrijeme i njegov jezik predstavljaju predmet istinskog zanimanja. Time je otvorio simpozij i pozvao „Ivana Goluba, profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i profesora-gosta Orijentalnog instituta papinskog sveučilišta Gregorijane u Rimu” da održi predavanje „Ličnost Jurja Križanića – The Personality of Juraj Križanić”. Potom je držao predavanje Alexander Vucinich, profesor povijesti i sociologije na Sveučilištu Pennsylvania, „Križanićevi pogledi na znanost – Juraj Križanić’s Views on Science”. Ivo Banac, profesor povijesti na Sveučilištu Yale, govorio je o „Križanićevu mjestu u hrvatskoj kulturnoj povijesti – Juraj Križanić’s Place in Croatia’s Cultural History”. Jerzy de Kaminski, sa Sveučilišta u Uppsali, održao je predavanje „Razgovori o vladateljstvu Jurja Križanića kao govornički književni rod – Razgowori ob wladatellystwu as a Rhetoric Discourse”. Radmila Gorup, profesor lingvistike na Sveučilištu Columbia u New Yorku, govorila je o „Sociolingvističkim aspektima Križanićeva jezika – Sociolinguistic Aspects of Križanić’s Language”. Tema predavanja Erica Hampa, profesora lingvistike na Sveučilištu u Chicagu, bila je „Prva slavenska lingua franca i njezin tvorac – A first Slavic Lingua Franca and Its Creator”. Pročitana je referat Aleksandra Duličenka, profesora slavenske filologije na Sveučilištu Tartu u SSSR-u, „Sveslavenski jezik Jurja Križanića u kontekstu slavenske interlingvistike – The All-Slavic Language of Juraj Križanić in the Context of Slavic Interlinguistics”. Rado Lencek, profesor slavenskih jezika i kultura na Sveučilištu Columbia u New Yorku, govorio je o „Jeziku Križanićevih tekstova u vremenu i prostoru njihova nastanka – The Language of Križanić’s Slavic Texts in time and Space of its Creation”. Najavljena su, ali zbog odsutnosti referenata nisu održana predavanja: Thomas Eekman, sa Sveučilišta Kalifornije, „Križanićeva slika Rusije i slika Rusije u drugih evropskih posjetilaca – Križanić’s Image of Russia and That of Other European Visitors”; Olga Nedeljković, sa Sveučilišta Illinois u Chicagu, „Humanistički pojam Križanićeva jezika – The Humanistic Concept of Križanić’s Language”; Tom M.S. Priestly, „O upotrebi fonetskih metafora kod Križanića – On the Use of Phonetic Metaphors by Križanić”. Dopoludnevnom zasjedanju je predsjedao Harold B. Segel, profesor slavenskih književnosti na Sveučilištu Columbia u New Yorku, a na popodnevnom Robert Austerlitz, profesor lingvistike na Sveučilištu Columbia u New Yorku. Nakon predavanja, održala se duga i živa rasprava.

PREDAVANJE NA MARY WASHINGTON COLLEGE U FREDERICKSBURGU

Na Mary Washington Collegeu u Fredericksburgu u Sjedinjenim Američkim Državama, u saveznoj državi Virginiji, Ivan Golub je 18. travnja 1984. održao predavanje „Suprotna tumačenja istočne i zapadne teologije. Slučaj Jurja Križanića – Contrasting Interpretations of Eastern and Western Theology. A Case of Juraj Križanić”. Smjestivši Križanića u kontekst polemičke istočne i zapadne teologije, predavač je prikazao Križanića kao teologa povijesti i teologa pomirenja te ga postavio u sadanji ekumenski trenutak.

Skup je otvorio i predsjedao mu Joseph Bozicevic, profesor ruskog jezika i književnosti na Department of Modern Foreign Languages, koji je doktorirao radnjom o Jurju Križaniću i o njemu pisao. Predavanju su uz studente prisustvovali mnogi profesori Collegea. Duga diskusija nakon predavanja kretala se oko teologije, ideologije i aktualizacije Jurja Križanića. Proteгла se i na primanje koje je nakon predavanja bilo upriličeno.

Prije podne je na Department: Classics, Philosophy and Religion, u klasi prof. Davida Caina, održao Ivan Golub predavanje „Faith and Poetry”. U diskusiji su se studenti usredotočili na novost terminologije koju je predavač iznio: „Bogomdana Riječ” – termin za Objavu i „Bogudana riječ” – termin za vjeru, kao i na paralele između pjesništva i biblijske vjere. Na ručku na kojem je bilo dvanaest profesora, rektor Collegea i predavač, raspravljalo se o povijesnim i teološkim temama.

PREDAVANJE NA YALE UNIVERSITY

Na sveučilištu Yale u Sjedinjenim Američkim Državama, u saveznoj državi Connecticut, u New Havenu, 23. travnja 1984. u 16 sati Ivan Golub je održao predavanje „Juraj Križanić glasnik slavenstva – Juraj Križanić: A Herald of Slavism”. Skup je otvorio Ivo Banac, profesor povijesti na Yaleu. Predavač je govorio o mjestu što ga slavenstvo ima u Križanićevoj ideologiji i o mjestu što ga Križanić ima u slavenstvu. U živoj diskusiji nakon predavanja, pitanja su se kretala oko Križanićeva sveslavenskog jezika, oko Križanićeva boravka u Carigradu i oko toga da li su nosioci ilirskog preporoda u prošlom stoljeću poznavali ideje Jurja Križanića. Predavanju su uz studente i profesore prisustvovala i dva dominikanca, jedan profesor na Divinity School u New Havenu, drugi profesor u Rimu. Svojom prisutnošću na predavanju i primanjem koje su za sudionike priredili u dominikanskom samostanu počastili su – kao nazdravljajući reče Ivan Golub – uspomenu Jurja Augustina Križanića koji je pod konac života bio dominikanac. Na ručku na kojem su bili neki profesori s Yalea, spomenuti dominikanci i predavač, već se anticipiralo popodnevno predavanje o Križaniću.

PREDAVANJE NA HARVARD UNIVERSITY

Na najstarijem američkom sveučilištu, Harvard u Cambridgeu, u saveznoj državi Massachusetts, Ivan Golub je održao 24. travnja 1984. predavanje „Slavenska ideja Jurja Križanića, – The Slavic Idea of Juraj Križanić”. Predavanje je održano na *Department of Slavic Languages and Literatures u Ticknor Library*. Predavanje je otvorio George Grabowicz, profesor slavistike na Harvardu. Predavač je govorio o izvorima i nadahnućima Križanićeve slavenske ideje, o Križanićevu poimanju podrijetla, stanja i poslanja Slavena, te posebice o Križanićevu općeslavenskom jeziku, a natuknuo je i problem odnosa slavizma i unionizma u Križanića. U stručnoj diskusiji, koja je trajala više od sat vremena, sudjelovali su harvardski profesori lingvistike, polonistike, rusistike, jugoslavistike. Tako Wiktor Weintraub pitanjima o Križanićevu boravku u Poljskoj i

Litvi, o razlozima zašto je Križanić stupio u Vilniusu u dominikanski samostan, a ne u isusovački koji je imao bogatiju biblioteku; Omeljan Pritsak o Križanićevoj osobnoj vezi s rutenskim biskupom Metodijem Terleckim i o književnoj vezi s Petrom Mogilom; Kiril Taranowsky o Križanićevu leksiku; Ralph Bogaert o Krležinu djelu na Križaniću; Vladimir Alexandrov o Križanićevu mjestu u ruskom baroku; Albert Lord o Križanićevu poznavanju turskog jezika i o razlozima živog zanimanja za Križanića danas, te George Grabowicz o Križaniću kao književniku. Razgovor se nastavio na primanju i poslije na zajedničkoj večeri.

Američka sveučilišta Harvard, Yale, koja su pozvala Ivana Goluba da održi predavanja o Jurju Križaniću, povezala su to s 300. obljetnicom Križanićeve smrti. A Columbia University je organizirala i poseban simpozij posvećen Križanićevoj godišnjici. Izabrani posjet, predavanja i predmetna rasprava nakon njih pokazali su koliko je živ interes za Jurjevu osobu, djelo i misao 300 godina nakon njegove pogibije.

KOLEGIJ NA PAPINSKOM ORIJENTALNOM INSTITUTU U RIMU

Papinski orijentalni institut u Rimu – institut Papinskog sveučilišta Gregorijane (nekoć Collegium Romanum) – pozvao je Ivana Goluba da u ljetnom semestru akademske godine 1983/84. drži kolegij o Jurju Križaniću, kojemu se navršava 300 godina od smrti pod Bečom. Naslov kolegija odnosno predmeta koji je Ivan Golub predavao – po dva sata tjedno – kao profesor gost (professore invitato) bio je „Vita e attivita ecumenica di Juraj Križanić (1618–83)“.

Kad je predložio studentima da predavanja o Križanićevu boravku u Rimu dijelom održi ne u predavaonici već na mjestima gdje je Križanić boravio u Rimu, oni su to radosno prihvatili. Dotične ustanove, koje je prethodno zamolio da to omoguće, pokazale su veliku susretljivost. Otvorile su prostorije kojima se nekoć kretao Križanić bilo kao student (1640–42) bilo kao svećenik i učenjak (1652–58) i iznijele iz svojih arhiva listine koje je Križanić sam ispisao ili su ih drugi ispisali o njemu. Pohod-predavanja počela su na Piazza di Spagna, pred palačom Kongregacije za širenje vjere, a završila u San Girolamo della carità kraj Campo dei fiori.

„Ova palača“, započeo je Ivan Golub predavanje pred zdanjem Kongregacije za širenje vjere, „kojoj su završnicu dala dva barokna majstora, Bernini i Borromini, dva suparnika (Bernini je tu iza ugla stanovao), bila je polazište, dolazište i odlazište Jurja Križanića kroz više od 40 godina: od 1640. kada je pokucao na ova vrata kao mladić od 22 godine do 1682. kada je kao starac iz daleke Poljske uputio posljednje svoje pismo ovoj Ustanovi. Tu se dan-danas čuvaju Križanićeви vidjelački spisi o narodnoj dobrobiti i crkvenom jedinstvu Slavena, tu su dobrohotni i kritički zapisi o Križaniću. Tu je bilo tada sjedište mlade Kongregacije za širenje vjere koja se, pošto je Rim izgubio reformacijom tolike Nijemce, dala na zadobivanje pravoslavnih Slavena s nadom da će Rusija, koja je rasla u velemoć, pomoći skinuti turski jaram s pleća Evrope. Pošto su propali politički, preko Poljske organizirani službeni pothvati, Križanićeva samozvana ponuda da neslužbeno pođe u Moskoviju na carski dvor Kongregaciji je upravo dobrodošla. A

kao student, Križanić je iz Grčkog zavoda dnevno dolazio ovamo u Urbanov kolegij na predavanja. Pogledajte što piše na čelu palače, uostalom: COLLEGIVM VRBANVM DE PROPAGANDA FIDE. Hajde da vidimo kako mu je bilo daleko; 'aj'mo do Grčkog zavoda!"

U Grčkom zavodu je Ivan Golub predstavio svoje slušače rektoru Zavoda, Olivieru Raquezu: „Corona mea et gaudium meum”. Rektor Kolegija je iznio autograf prisege koju je Križanić prilikom stupanja u Grčki zavod potpisao „Georgius Crisanius Croatia”. Pokazao je biblioteku Leona Allatiusa, čija je djela i osobu Križanić znao; pokazao i biblioteku Petra Arcudiusa, o čijim djelima Križanić piše. U crkvi je pokazao koje su ikone tu stajale u Križanićevo vrijeme. U Grčkom zavodu je Križanić užio grčki jezik i teološku kontroverziju. Jedan od Križanićevih učitelja bio je i Paisios Ligaridis. „Kad je Križanić polagao prisegu na ruke Paisiosa Ligaridisa – pogledajte Ligaridisov potpis podno Križanićeve na tekstu prisege – nije slutio da će u vrijeme kad on, Juraj, bude u Rusiji, tamo doći i Ligaridis, prešavši na pravoslavlje, i da će biti na carskom dvoru ono što je Križanić želio biti: carev pouzdanik, savjetnik, dok će Križanić čamiti u izgonu u Sibiriji”, upozorio je Ivan Golub slušače.

Na Piazza del popolo, Ivan Golub je podno obeliska održao predavanje nadahnuto okolnim spomenicima. Vele da je u crkvi Santa Maria del popolo, crkvi augustinaca, Martin Luther, augustinac, čitao svoju posljednju misu. Kroz vrata ovog trga, Porta del popolo, kako se vidi iz natpisa „Felici faustoque ingressui”, ušla je 1655, za Križanićeve boravka u Rimu, kraljica švedska Kristina, obraćenica s protestantizma na katolicizam, u Rim. Njenu ispovijest vjere bio je primio prije toga u Innsbrucku Luka Holstenius, koji će poznavati Križanićev rad i hvaliti ga. Obelisk što stoji na Piazza del popolo, opisao je Atanazije Kircher u svojoj egiptološkoj sumi „Oedipus Aegyptiacus” (Rim 1655), u kojoj je surađivao Križanić time što je preko svog znanca Nikusiosa Panajotisa, kojeg je upoznao za boravka u Carigradu kao tumača otomanske Porte, posredovao Kircheru opis i prijepis carigradskog obeliska. Potaknut tim spomenicima, Ivan Golub je govorio o Križanićevu protureformacijskom krugu, koji vuče korijenje iz domovinskih artikula Hrvatskog sabora protiv protestanata i trpkog zavičajnog iskustva s njemačkim krajiškim vojnicima, često protestantima; govorio je zatim o Križanićevom rimskom baroknom krugu koji su tvorili polihistor Atanazije Kircher, bibliotekar dviju viđenih knjižnica, Vatikanske i Barberinijeve, Luka Holstenius, glazbeni teoretik, graditelj Juan Caramuel i papin savjetnik Virgilio Spada. Prije odlaska s Piazza del popolo, slušač Aldino Cazzago je iz onodobnog rimskog dnevnika Giacinta Giglia pročitao nekoliko živopisnih ulomaka o životu u Rimu u Križanićevo vrijeme.

U Hrvatskom papinskom zavodu sv. Jeronima, baštiniku nekadanjih svetojeronimskih ustanova Kongregacije, Kaptola i gostinjca, rektor zavoda Ratko Perić iznio je iz zavodskog arhiva kodeks u kojem je pod nadnevkom 10. prosinca 1652. zapisano da je na sjednici Kongregacije sv. Jeronima Juraj Križanić iz župe sv. Ilije (u Lipniku) primljen za člana Kongregacije. Godinama će se Križanić pred rimskim sudištima sporiti o tome treba li da svetojeronimske ustanove otvore vrata i kranjskim hodočasnicima (Križanić će zastupati da treba). Slušači su još razgledali povodom spora nastalu zemljopisnu kartu ilirskih zemalja iz 1661, što se nalazi na zidu Zavoda. U crkvi sv.

Jeronima, zaustavili su se pred grobnom pločom što ju je rođaku postavio Aleksandar Komulović, kojeg je papa Klement VIII. slao na moskovski dvor radi sklapanja protuturske lige; Križanić je i tu mogao dobiti poticaj da poput Komulovića poradi kod cara na tome da ga pridobije za rat protiv Turaka imajući u vidu oslobođenje Slavena porobljenih od Turaka. Rektor zavoda je svakom slušaču poklonio monografiju o hrvatskoj crkvi sv. Jeronima, što ju je napisao Đuro Kokša, nekadanji rektor Zavoda.

Križanić je zalazio u Biblioteca Angelica na Piazza Sant Agostino. To je prva javna biblioteka u Rimu, otvorena 1614. godine. U baroknoj čitaonici nalaze se i danas razigrane onodobne barokne drvene police s knjigama. Ivan Golub je studentima predstavio knjigu Adama Oleariusa „*Newe vehrmete Beschreibung der Muscowitischen Reyse*” (Schlesswig 1656), koju je Križanić mogao imati u ruci. Uz knjigu „*Moscovia*” Antonija Possevina, koja je Križanića potakla da iz Bologne krene u Rim i u Grčkom zavodu se spremi za rad na crkvenom jedinstvu u Rusiji, i uz „*Kirillovu knjigu*” što ju je Križanić u Moskvi bio 1647. kupio i u Rimu je prevodio i opovrgavao, Oleariusova knjiga je treća prekretnička knjiga: ona je potakla, među ostalim, Križanića da napusti Rim i ode ponovno u Moskvu; i u Rusiji piše svoju trilogiju ekonomike, vojne vještine i politike: „*Razgovori o vladateljstvu*”, koja je u nekom smislu Anti-Olearius. U njoj donosi projekt kako da Rusija postane vojno, ekonomski i politički moćnom pa da pomogne ostalim slavenskim narodima da dobiju ponovno narodne vladare, na što Rusiju veže etnička srodnost s ostalim Slavenima.

Na Campo dei fiori, gdje se nekoć odvijao život Rima – čitali su se proglasi, spaljivali heretici (tu je spaljen i de Dominis) – studenti su se spomenuli Križanića koji je ovdje morao čuti proglas o baroknoj glazbi što ga je 1657. izdao papa Aleksandar VII, a o kojem će (proglasu) Križanić pisati u dalekoj Sibiriji.

U Via Monserrato, u crkvi San Girolamo della carità, Križanić je službovao od 1653. do 1657. kao kapelan i ispovjednik: „Makar obuzet vizijama povijesti i zauzet gradnjom novog stanja slavenskog svijeta, Križanić je imao vremena, uha i srca za običnog čovjeka, što se pokazuje u njegovoj raspoloživosti da svakodnevno sluša ispovijedi. U ovoj crkvi ih je godinama slušao. A stanovao je u zgradi uz crkvu, među drugima i s Oliverom Plunkettom, koji je u naše vrijeme proglašen svetim. Ovdje preko puta bio je tada, i danas je, engleski zavod; u istoj ulici bila je, i danas je, španjolska nacionalna crkva. Njegovi opisi izgleda i čudi tih naroda možda potječu i od poznanstava iz Via Monserrato u Rimu” – upozorio je Ivan Golub slušače. Divili su se kapeli Spada, govorili o ocu Virgiliju Spada, prijatelju pape Aleksandra VII. i zagovorniku Jurja Križanića. Spada je s toliko topline pisao Holsteniusu: „Naš Križanić je nešto potišten.” Govorio je papi Aleksandru VII. da bi Križanić išao u Rusiju. I ovaj papa, koji je vodio dnevnik, unio je to u svoj dnevnik. Na isti list zapisao je neka sutradan dođe k njemu Bernini radi gradnje kolonada pred bazilikom sv. Petra. Skupa su se tako našli papa baroka Aleksandar VII, začetnik ideje da se pred sv. Petrom podignu kolonade Virgilio Spada, izvoditelj te zamisli knez baroka Bernini te hrvatski i slavenski barokni čovjek Juraj Križanić.

U crkvi sv. Jeronima od milosrđa (San Girolamo della carita), u kapeli Spada izmolili su profesor i slušači Pater noster, Ava Maria i Requiem aeternam za Križanića koji je

na putu za Rim prije 300 godina poginuo i zaključili pohod-predavanja: rimskim tragom Jurja Križanića.

Papinsko sveučilište Gregorijana počastilo je uspomenu na Jurja Križanića podavši mu o 300. godišnjici smrti, u svojoj 440. akademskoj godini, čitav kolegij na svom Orijentalnom institutu.

Živo zanimanje studenata.— od kojih su neki kolegij o Križaniću izabrali za magistarski ispit — pokazuje kako su Križanićeva osoba i misao bliski i aktualni i 300 godina nakon njegove smrti.

Također u Rimu, u Njemačko-ugarskom zavodu „Germanicum et Hungaricum” održao je Ivan Golub 8. travnja 1984. predavanje „Panslavismus und Oekumenismus bei Juraj Križanić (1618–1683)”. Riječ je bila o Križanićevoj slavenskoj ideji i o ideji crkvenog jedinstva. Uz pitomce, predavanju su pribivali i u razgovoru sudjelovali rektor Zavoda i prefekt studija.

A ja — moram li se ispričati što sam u ovom izvješću spominjao svoju osobu? Ali ta je nelagoda neizbježna kad je isti čovjek i djelatnik i kroničar.

U Zagrebu, na prvi dan proljeća 1985.